

LIDIA MAKSYMOWICZ

PAOLO RODARI

PŘEDMLUVA PAPEŽ FRANTIŠEK

HOLČIČKA,
KTERÁ
NEUMĚLA
NENÁVIDĚT

MOJE SVĚDECTVÍ

HOLČIČKA,
KTERÁ
NEUMĚLA
NENÁVIDĚT

© 2022 Lidia Skibicka Maksymowicz & Paolo Rodari
c/o the Association La Memoria Viva
Translation rights arranged through Vicki Satlow of The Agency srl and
Plima d.o.o.

*Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu nakladatele.*

Translation © Veronika Matiašková, 2024
Cover © IGN_B, 2024
© DOBROVSKÝ s.r.o., 2024

ISBN 978-80-277-5369-7 (pdf)

LIDIA MAKSYMOWICZ
PAOLO RODARI

HOLČIČKA,
KTERÁ
NEUMĚLA
NENÁVIDĚT

přeložila Veronika Matiašková

*Tuto knihu věnuji všem dětem,
které neměly to štěstí a peklo
Birkenau nepřežily,
a svým dvěma maminkám,
jimž vděčím za svůj život.*

27. ledna 2022

Jsem rád, že kniha Lidie, která přežila vyhlazovací tábor Auschwitz-Birkenau, vychází právě na Mezinárodní den památky obětí holokaustu. Přeji si, aby se také díky této knize nezapomnělo na to, čím tento tábor byl. Paměť je totiž jedním z projevů lidskosti, znamením kultury, podmínkou lepší budoucnosti míru a bratrství. To, co jsem řekl na generální audienci 27. ledna 2021, platí i dnes: „Pamatovat si znamená dávat pozor, aby se podobné věci nestaly znovu, aby nevznikaly ideologie, které chtějí jeden národ spásit, a přitom zničí jiný anebo i celé lidstvo. Dávat pozor na to, jak začala tahle cesta smrti, vyhlazení a brutality.“

Když jsem 26. ledna 2021 krátce pozdravil Lidií na nádvoří San Damaso, políbil jsem její paži, na níž má vytetované číslo z tábora Auschwitz-Birkenau: 70072. Bylo to ode mne prosté gesto smíření, aby se paměť minulosti udržela živá a my se mohli učit z černých stránek dějin, jak je neopakovat, jak nedělat znovu stejné chyby. Snažme se tedy neúnavně pěstovat spravedlnost, zvyšovat soulad, podporovat integraci, být nástroji pokoje a tvůrci lepšího světa. Podporujme Lidiino poslání, o němž před rokem řekla: „Poslání, které jsem si zvolila a ve kterém budu do smrti pokračovat, je vzpomínat, mluvit o tom, co se mi stalo.“ A ještě: „Vyprávět hlavně mladým, aby nedopustili, aby se ještě někdy něco podobného stalo.“

Papež František

Poselství od Liliany Segre

Příběh Lidie je náčrtem zkoncentrovaného světa, prokletým místem je Birkenau a příběhem je hra v kostky se smrtí. Na pozadí ta nejnepopsatelnější tragédie dvacátého století. Rok nula civilizace.

Proč o tom ještě mluvit? Z povinnosti. Z povinnosti nezapomenout. Opakovat to teď i vždycky, jako mantru třetího tisíciletí. Klíčovým slovem je paměť, ta zvláštní kategorie, která umožňuje udržet v dobrém zdraví demokracii. Kdo zapomíná, je mnohem náchylnější k netoleranci a násilí.

Jak se ale očkovat proti tomuto „viru nenálosti“?

Studiem historie a aplikací ústavy, z níž všechno vychází. Mladým lidem, kteří budou těmito stránkami listovat, přeji pěknou budoucnost osvobozenou od stínů minulosti. Od stínů doby, která nekončí pro ty, kteří se stejně jako já cítí, že jsou ještě trochu tam a trochu tady.

Poselství od Samiho Modiana

Setkání s Lidií mě dojalo a musel jsem ji obejmout!

Její příběh je stejně jako ten můj příběhem osamělosti a strašné zkušenosti vyhlazovacího tábora. Vytržení z mateřské náruče v pouhých třech letech, nejistý zítřek...

Mnoho bolestných zážitků z naší minulosti nás spojuje, ale touha nevzdat se nám pomáhala překonávat životní překážky.

Zranění zůstává, ale stejně jako Lidia našla po mnoha letech svoji maminku a vyprávěla o svých zážitcích, tak i já jsem našel někoho, kdo mě uzdravil a vždycky při mně stál: svoji ženu Selmu. Lidiina knížka musí zůstat příkladem

života: síla, odvaha, vytrvalost v dobrém, láska
k bližnímu a už nikdy žádné války!

Mnoho let jsem mlčel, ale rozhodl jsem se
jako ona mluvit a podělit se o svoje zážitky,
s jediným poselstvím: „Už nikdy víc!“

Jen pár útržků. Jako blesky klikatící se v dáv-
né noci, která je zároveň blízká, blizoučká,
jako by to bylo včera. Doprovázejí mě už po
celá desetiletí, už od té chvíle, kdy jsem byla se
svou matkou deportována do vyhlazovacího tá-
bora.

Jsou mi sotva tři roky. Jí je dvacet dva.

Drží mě za ruku, když vystupujeme na ná-
stupišti v Birkenau. Je prosinec roku 1943. Je
strašná zima. Sníh padá úplně zmrzlý. Vítr bi-
čuje. Všude okolo vládne zoufalství. Dívám se
na červenohnědý vagón, ve kterém jsme byli
celé dny namačkaní, s nohama zdřevěnělými
a s pocitem, že se každým okamžikem musíme

udusit. Ještě před chvílí jsem netoužila po ničem jiném než vystoupit a nadechnout se čerstvého vzduchu. Teď už ne, teď chci zpátky dovnitř. Vrátit se zpátky. Vrátit se domů.

Pamatuji se na silné objetí. Na matku, jak mi zakrývá tvář. Nebo jsem se možná já snažila zavrtat se obličejem do jejího hrudníku, už dávno pohublého dlouhými dny cesty, která se zdála nekonečná. Vlak pořád střídavě zrychloval a zpomaloval. Pak třeba dlouho stál na pustém venkově.

Několik německých vojáků dělí nově příchozí do dvou řad. Pár desítek metrů za námi hlídají další z nich na cihlové věži. Ocitneme se v pravé řadě. Do levé řady jde ale hodně lidí, hlavně ti nejstarší, které asi považují za slabé a neduživé. Z mála známek se dá vytušit, jak to s nimi skončí. Došla řeč, vládne rezignace. Chybí síla k jakémukoli odporu. Chybí síla k uskutečnění jakékoli vzpoury.

Páchnu a maminka taky. A páchnou všichni, kteří právě vystoupili z vlaku. A přesto je tenhle zápach jediná přátelská, známá věc na nepřátelském území. Kde jsme to skončili? Nikdo

nemluví, nikdo nic nevysvětluje. Prostě jsme tady a hotovo.

Na štěkot psů jsem nezapomněla. Ještě dnes, když na ulici štěká nějaký pes, vrací se mi vzpomínka na tohle zasněžené a větrné nástupiště a vojáky, kteří řvou neznámým jazykem. Často se mi esesáci – zjistím později, že se jim takhle říká – vracejí do snů, které jsou živé jako skutečnost. A ty sny mě budí uprostřed noci zpocenou, vyděšenou a roztřesenou. Křičí a já jim nerozumím. A s nimi i plivance, pohrdavý smích, nenávistné pohledy.

Zvířata jsou na vodítkách. Mají pěnu u huby a Němci je dráždí bičíky. Baví se tím, že je pouští až těsně k nám, psi cení zuby a zvedají se na zadní a netuší, že kořist, kterou mají před sebou, se už vzdala. Už je dávno mrtvá.

Matka je ode mě násilím odtržena. Stejně jako jiné matky od svých dětí. Křik a pláč. Odchází kdovíkam. Brzy ji ale zase uvidím, oholenou a úplně nahou. Nemá na hlavě ani vlasek. Ale znovu mě objímá. A usmívá se. Pamatuji se na to, usmívá se na mě, jako by mi říkala: „Klid, všechno bude dobré.“ Ptám se jí:

„Kde máš vlasy?“ Neodpoví mi. „A kde je děda s babičkou?“ Zase mi neodpoví.

Díváme se do tábora. Ze dvou komínů stoupá černý kouř. Brzy zjistím, že ten kouř pochází z plamenů, které hoří ve spalovacích pecích. Mrak zakrývá nebe. Mrak, jenž prý v okruhu mnoha kilometrů dusí polské rolníky, kteří bydlí v okolí, za městem Osvětimí, za řekou Vislou. Páchne po spáleném mase. Pach smrti. Nemluvíme o tom. Nikdo o tom nemluví. I Poláci ho dýchají a nemohou s tím nic dělat. My i oni jsme pochopili. Děda s babičkou už nejsou.

Za komíny je ostnatý drát. Za ostnatým drátem holé stromy. Rovina, která se rozprostírá až za obzor. Chtěla bych být tam venku, běžet ke svobodě, daleko, co nejdál. Svoboda je tak blízko, a přitom tak nedosažitelná. Je to jen pár metrů. Jenže se nesmíme ani přiblížit. Řekli mi, že někteří to zkusili. Zemřeli zasažení elektrickým proudem. A jiné postříleli pár kroků před plotem.

Dnes jen stěží dávám dohromady všechno, co se mi přihodilo. Po více než osmdesáti letech nemůžu s jistotou říct, že záblesky vzpomínek, které se mi jako ostří nože objevují v paměti, jsou výsledkem toho, co jsem skutečně zažila, nebo toho, o čem mi po letech vyprávěli o pár let starší přátelé, že prožili se mnou. Jedinou jistotou je, že jsem tam byla. Moje vzpomínky a vyprávění ostatních se mísí a spojují. A já už nedokážu úplně přesně rozlišit, co je moje a co je jejich. Nic s tím ale neudělám. Tak už se věci mají.

Do tábora jsem přišla jako maličká. Když jsem se z něj dostala ven, byly mi už čtyři a táhlo mi na pět. Jsem jednou z holčiček, které vydržely tam uvnitř nejdéle, a možná jednou z nejmenších, které dokázaly přežít a zachránit se. Někdy se sama sebe ptám: byla jsem snad příliš malá na to, abych mohla dneska vyprávět? Těžká odpověď. Jisté je, že třináct měsíců v Birkenau poznamená v každém věku. Ty dny, měsíce, roky, jsou jako hluboká rána, která mě od té doby doprovází a která, jak vím, mě bude doprovázet až do konce mých dní. A co víc, to,

že si všechno přesně nepamatuji, jen zhoršuje bolest téhle rány, její tíhu. Ne všechny hrůzy jsem zažila při plném vědomí. A přece tu jsou. Žijí ve mně, v mém podvědomí. Jsou to moji soupeřníci. Překáží mi svou neustálou přítomností. Ovlivňují mé dny. Mé mlčení. Moje úsměvy následované chvilkami smutku. Birkenau neumírá nikdy. Birkenau je nesmazatelnou stopou v každém, kdo jím prošel. Je to netvor, který nezavře tlamu, který se pořád neodvolatelně připomíná.

Uvědomuji si to zpětně po každém setkání, kde mám svědčit a vyprávět o tom, co se stalo. Pokaždé zjistím, že řeknu navíc něco, co jsem ještě nikdy neřekla. Podrobnosti pohřbené v paměti se znovu vynořují, oblékají se do slov a překvapují nejprve mě, pak mou rodinu a všechny, kteří mě mají rádi: „O tomhle jsi nikdy nevyprávěla!“ „Já vím,“ odpovídám. Bylo to vždycky ve mně, ale teprve teď si to našlo cestu ven. Skutečně si myslím, že je to proto, že v Birkenau jsem byla ještě malá holčička. Některé děti se smiřují, skrývají, jiné jsou zmatené, ale nezapomínají. Nikdy. A jak

rostou, znovu prožívají všechno, co se jim stalo, s novým uvědoměním. To, co paměť pohřbí, neumírá. Ožije to. Jednou se to vrátí k životu. A některá zneužití si často plně uvědomíme až po letech, po desetiletích. Má to tak hodně lidí. A mám to tak i já.

Co mi vlastně udělali v těch dlouhých měsících zajetí? Tělo prožívalo, mysl zasouvala a pak také pohřbívala. A pořád ještě, rok za rokem, vyvrhuje jako moře další střípky.

Často myslím na svoji duši. Přirovnávám ji ke starému tajícímu ledovci. V Birkenau přikryl tuhý mráz všechno, emoce, pocity, slova. Pak led pomalu ustoupil teplejším ročním obdobím. Okolní teplota začala být přívětivější. A co bylo dřív pod ledem, se nyní objevuje.

Zúčtovat s tímhle vším není vůbec jednoduché. Je to můj životní úkol. Náročný, ale zároveň

neodmyslitelný. Dělán to samozřejmě pro sebe. Ale dělám to i pro všechny ostatní, pro přátele a známé, pro přátele přátel, pro ty, které neznám, ale jsou součástí mé lidské rodiny. Chci mluvit jasně a správně vyjádřit to, co si myslím: ta temnota koncentráků nezmizela jednou provždy. Nenávist, která ta místa poháněla, pořád číhá a kdykoli se může objevit znovu. Je potřeba ji držet v šachu především vzpomínkami, vyprávěním toho, co se stalo. K čemu by jinak byla ta hrůza vyhlazovacích táborů? K čemu, když ne alespoň k tomu, aby si lidstvo uvědomilo svoji nejtemnější stránku a ze všech sil se snažilo zabránit tomu, aby se znovu dostala ke slovu, k síle, k životu? K čemu je Birkenau a k čemu jsou všechny vyhlazovací tábory, když ne k tomu, aby nás tahle temnota už nikdy nezahalila?

V novinách čtu o novém antisemitismu. Pro toho, kdo jako já prošel táborem, to zní neuvěřitelně, a přesto tísnivě. Protože pro nás, kteří jsme přežili tábory, to nejsou události staré desítky let, ale události včerejší, nedávné, sotva překonané peklo. Jsou hned tady za rohem

a my jsme se jim sotva vyhnuli. Takže do nich můžeme kdykoli spadnout znovu.

K jakým chybám došlo, než byly tábory otevřeny? Propůjčoval se sluch nenávistným slovům mimo veškerou logiku, slovům, která se zničehonic začala považovat za legitimní. A tak je tomu i dnes. Znovu připouštíme slova čpící nenávistí, rozdělením, uzavřením. Když je slyším z úst politiků, nedostává se mi dechu. Tady, v mé Evropě, v mém domově, už zase ta strašná slova. Je to přesně v těchto chvílích, právě teď, kdy může znovu padnout tma. Nikdy na to nesmíme zapomenout.

Moje matka je krásná žena. Ve vlaku do pekla má dlouhé světlé vlasy spletené do copů. Je silná, dobře stavěná, hrdá na svůj původ. Je to Běloruska z východoslovanského rodu. Jako partyzánka a členka odboje se vzdala teprve tehdy, když ji na konci třiačtyřicátého roku chytili Němci. Ale v táboře bojuje dál. Snaží se vydržet. V Birkenau se její strategií stává

mlčení. V běloruských lesích mluvila, přikazovala, organizovala obranu našich. Byla přítomná a aktivní. V Birkenau dělá pravý opak. Přestane mluvit. Předstírá před nepřítelem lhostejnost. A především se naučí plížit.

Od jejího baráku k mému – to jsem si uvědomila teprve nedávno, když jsem se vrátila navštívit tohle místo smrti – je to jen nějakých padesát metrů. Odděluje nás třetí barák. Ona to čas od času riskne. A přijde za mnou. Na dřevěné věžičce hlídkuje Němec s puškou v ruce. Hlídá každý pohyb, a kdo udělá chybu, má to spočítané. Jestli ji uvidí, jak se plíží, je konec, zastřelení nebo plynová komora jsou jisté. Ale ona přesto chodí ven. Noří se do tmy. Splyne s trávou a blátem. Plíží se. Odvážně se plíží.

Z našich setkání si pamatuji hlavně objetí. Jídlo není. Přesto mi někdy dokáže sehnat cibuli. Sním ji po kousíčkách, nejdřív mě krmí svými vyhublými prsty, pak jím sama v noční tmě. Někdy cítím mezi zuby hlínu, špínu. Voda na umytí cibule není. Jím ji tak, jak je, aby nepřišel nazmar ani gram. S nikým se o ni nedělím. Vede mě hlavně jeden instinkt: přežít.

Je možná ošklivé to přiznat, ale tak se věci mají. A platí to i pro ostatní děti. Je to zvířecký, divoký a brutální instinkt. To se z nás stalo. To jsme. To máme s Birkenau společného.

Přiznávám, že si jen stěží vzpomenu na to, co jsme si říkaly. Vím jen, že jsme si povídaly. Ale pamatuji si z toho málo, třeba jednu větu, kdy jsem říkala zhruba tohle: „Prosím tě, ne nechávej mi tu jen cibuli, nechej mi tady i ruce, ať mě můžou v noci pohladit.“

Noci v táboře byly strašné: měla jsem strach ze tmy, pocit, že jsem opuštěná a navždycky ztracená.

Maminka má ruce špinavé. A vyhublé. Chytají se trsů trávy, když se plíží. Někdy sáhnou do bahna. Černé nehty v hlíně rozmáčené deštěm. Postupují po hmatu, metr za metrem, pokaždé o kousek.

Když si je jistá, že ji nikdo neviděl, proplíží se ze svého baráku do baráku dětí, do mého baráku, vyhrazeného morčatům doktora Mengeleho. Hledá mě na dřevěných pryčnách, na nichž spíme. Každá palanda má tři patra a jsou naskládány podél celého obvodu obdélníkového

baráku. A my na nich, jedno dítě na druhém, natěsnaní jako mravenci. Brzy jsem se naučila, že je lepší být nahoře, u stropu, kde ti na hlavu nepadají nehody ostatních. Ale ne pokaždé se mi tam podaří dostat, tak se někdy spokojím i s prostředním patrem. A někdy musím spát dole, nejbliž k podlaze. A v takovém případě vím, co mě čeká: páchnoucí výkaly. Všechno snáším mlčky. Naříkání nebo pláč jsou známkou slabosti a můžou znamenat konec. V Birkenau se musíme snažit vypadat silní, rozhodní, ne snad přímo sebejistí, ale rozhodně živí.

Hledá mě matka.

U každé postele zašeptá moje jméno.

„Ludo?“ ptá se polohlasem.

Když nikdo neodpoví, jde dál.

A znovu se ptá: „Ludo?“

Čas od času za mnou musí přijít, i kdyby mě měla jen na chvíli chytit za ruku. Aby ujistila nás obě, že jsem pořád tady. Že zatímco ona byla na nucených pracích, nepřišel doktor Mengele a nezabil mě. Nebo že jsem se alespoň vrátila do baráku živá. Možná zmrzačená, ale živá.

Jistě, nechybí dny plné zoufalství. Jako tehdy, když přijde do baráku a nenajde mě. Na dřevěných prýčnách nejsem. Plíží se po cihlové podlaze, jediném přepychu, který dokázali dospělí zajatci vymoci pro náš barák na esesácích. Je samozřejmě bez podkladu, ale je to opravdová podlaha. Matka se plíží podél kreseb, které někteří z nás načmárali na vlhké a šedé stěny. Nikde nejsem. Jako bych zmizela. Pak jí řeknou, že si mě vzal Mengele a že mě celý den neviděli. V zoufalství odejde. Další den se vrátí. Nic. Zase mě nenajde. Třetí den mě najde ležet jako tělo bez duše na prýčně. Ležím téměř v bezvědomí, tělo mám průsvitné jako sklo. Mengelemu musela ujet ruka, jen zázrakem jsem nezemřela.

Matka mě hladí, snaží se mě oživit. Nezmůže toho moc. Ale dokážu přežít. Navzdory všemu se probudit. Zázrak života ve dnech plných smrti a zmaru.

Třináct měsíců v Birkenau znamená dvakrát zimní chlad. A dusivé vedro střeoevropského léta. A jaro, které navzdory květinám, rašícím kolem tábora z trávy a popela spálených mrtvých, nedokáže dát naději. A podzim, vonící po konci a smrti, po návratu chladu, po dnech bez budoucnosti.

Nikdy jsem nepátrala po původu té cibule. I když zpětně jsem si o tom nějakou představu udělala. V Birkenau se jídlo nepěstuje. Moje matka je ale zdravá a silná žena a každý den ji vodí za ohradu, za spalovny, kde kope koryto řeky. Ženy a muži ve strašné fyzické kondici jsou tady nuceni opravovat hráze, čistit rybníky, vytrhávat sítinu a rákosí rostoucí kolem. Nedalekou vesnici Harmeže vyklidili nacisté. Postavili v ní statek, kde se pěstuje jídlo pro esesáky. Sem tam nějaký zajatec něco ukradne. Ale myslím si, že těch pár cibulí od mé matky nepochází z těchto malých, ačkoli zásadních loupeží, ale z velkorysosti některých Poláků bydlících blízko tábora. Ona sama mi k tomu moc nepoví. „Vezmi si,“ řekne jen, když mi podává úlovek. A já bez otázek poslechnu.

Jak válka postupuje, setkání s ní jsou čím dál řidší. Stejně tak její slova, která mi šep-
tá do ucha tak, aby ji nikdo neslyšel, aby na
sebe neupozornila. Pořád po mně chce, abych
jí řekla, jak se jmenuji, kolik mi je let, odkud
jsem. Chce, abych se to naučila, abych pro
případ, že by to nezvládla, nezapomněla, kdo
jsem, nezapomněla na svůj původ, nezapomněla
na ni, svoji matku, která mě přivedla na svět
a jako první mě líbala, chovala a milovala.
A abych to mohla říci lidem, se kterými se
setkám. „Jmenuji se Ljudmila, říkají mi Luda,
jsou mi čtyři roky, jsem z Běloruska, z viteb-
ské oblasti na hranicích s Polskem,“ opakuji
koncem pobytu. Slibuje mi, že mě dříve nebo
později odvede. Slibuje mi, že brzy všechno
skončí a že se vrátíme do našich lesů, do naší
země, do naší milované vesnice. Ale dny ply-
nou. A všechno je pořád stejné. Scéna, kterou
jsme prožily, se opakuje, zajatci se rozdělují do
dvou řad, většina jde na smrt, menšina přežije.
Kdo se pokusí o odpor, je na místě popraven.
Jsou to zvířata, myslíme si o Němcích. Jsou to
jen zvířata. Někdy se před nimi musíme seřadit

Vážení čtenáři, právě jste dočetli ukázkou z knihy Holčička, která neuměla nenávidět.
Pokud se Vám ukázka líbila, na našem webu si můžete zakoupit celou knihu.